

2. *Алексеева, И. С.* Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филолог. и лингв. фак. высш. учеб. завед. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издат. центр «Академия», 2004. – 352 с.
3. *Тимофеев, Л. Н.* Основы теории литературы / Л. Н. Тимофеев. – М.: Просвещение, 1963. – 454 с.
4. *Гарадніцкі, Я. А.* Мастацкі свет беларускай літаратуры XX стагоддзя / Я. А. Гарадніцкі. – Мінск: Беларус. навука, 2005. – 206 с.

Т. І. Гарановіч (Мінск)

ЛІНГВАПРАГМАТЫЧНЫЯ ПАДЫХОДЫ ДА ПЕРАКЛАДУ АПОВЕСЦІ У. КАРАТКЕВІЧА «ЛАДДЗЯ РОСПАЧЫ»

Пры перадаперакладчыцкім аналізе аповесці відавочнай становіцца адна з асноўных асаблівасцей лексічнага складу тэксту – яго нацыянальная афарбоўка. Менавіта з яе перадачай звязаны шэраг цяжкасцей на перакладчыцкім этапе.

Так, патрабуе аналізу перадача назваў беларускіх гарадоў. Увогуле асноўным спосабам перадачы ўласных імёнаў з’яўляецца транскрыпцыя. Аднак у практыцы перадачы беларускіх геаграфічных назваў склаліся дзве тэндэнцыі – транскрыпцыя з беларускай мовы (што, на наш погляд, лагічна) і транскрыпцыя з рускай мовы (шырока распаўсюджаны спосаб, які замацаваўся ў перакладчыцкай практыцы). Напрыклад, назва горада Рагачова, дзе жыве галоўны герой аповесці Гервасій Выліваха, на англійскамоўнай старонцы Вікіпедыі перадаецца транскрыпцыяй з беларускай мовы *Rahachow*, аднак на афіцыйным сайце Рэспублікі Беларусь www.belarus.by, на сайтах Рагачоўскага райвыканкама і Гомельскага аблвыканкама, вядомага ААТ «Рагачоўскі малочнакансервны камбінат», на старонцы ВВС – транскрыпцыяй з рускай *Rogachev*. Мы аддаем перавагу першаму спосабу, таму што менавіта ён перадае беларускую форму назвы, але пры гэтым адзначаем яго недахоп – у англійскамоўных чытачоў ён не будзе суадносіцца з распаўсюджаным варыянтам *Rogachev*.

Тое ж самае можна сказаць пра перадачу назваў *Полацк*, *Магілёў*, *Лоеў*, *Дуброўна*, якія сустракаюцца ў тэксце аповесці. Іх адпаведнікі на падставе транскрыпцыі з беларускай мовы — *Polatsk*, *Mahilyow*, *Loyew*, *Dubrouna*.

Яшчэ адной перакладчыцкай цяжкасцю з’яўляецца праблема перадачы найменняў жыхароў беларускіх гарадоў *рагачовец*, *палачанін*, *дубровенцы*. У іншых кантэкстах іх можна было б перадаць спалучэннямі назвы адпаведнага горада са словам *resident* або *dweller*, напрыклад, *Rahachow residents*. Аднак у нашым кантэксце такі адпаведнік будзе неадэкватным: па-першае, ён не падыходзіць стылістычна, таму што характэрны для афіцыйнага або навуковага стылю; па-другое, найменні ўжываюцца ў зваротах, напрыклад, *браты рагачоўцы*, *выніце колькі хто можа за нас!!!* або *Бывай, брат Палачанін*,

у якіх *residents* не спалучаецца са словам *Brother(s)*; па-трэцяе, у тэксце найменне *палачанін* ужываецца як імя героя, таму яго не выпадае перадаваць словазлучэннем.

Другі спосаб перадачы – утварэнне адпаведнага наймення ад назвы горада з дабаўленнем суфікса *-er* па аналогіі з *Londoner* або *New Yorker*. Недахопам гэтага спосабу з’яўляецца адносная незразумеласць англійскамоўным чытачам: калі адпаведнік *Rahachow residents* паказвае, што гаворка ідзе пра жыхароў нейкага (хоць, можа, і невядомага) населенага пункта, варыянт *Rahachower* можа быць увогуле незразумелым. Аднак ён падыходзіць ва ўсіх прыведзеных прыкладах ужывання слова ў кантэксце. Трэці тэарэтычна мажлівы варыянт – транскрыпцыя – будзе яшчэ менш зразумелым, чым другі, таму што, у адрозненне ад *Rahachower*, слова *Rahachowets* нават па форме не падобна на англійскае слова, што робіць яго ўспрыманне больш складаным. Такім чынам, найбольш адэкватным з трох прапанаваных варыянтаў, на нашу думку, з’яўляецца адпаведнік *Rahachower*. Па гэтай мадэлі ўтвараем адпаведнікі іншых найменняў жыхароў у тэксце.

Пры перакладзе аповесці варта звярнуць увагу і на перадачу назваў пасад. Некаторыя з іх маюць прамыя адпаведнікі ў англійскай мове, напрыклад, *кашталян* – *castellan* (наглядчык за замкам), *лоўчы* – *harbourer*. Некаторыя можна перакласці функцыянальнымі аналагамі, напрыклад, *земскі пісар* – *country council clerk*. Найменне *наглядчык за бабровымі гонамі* мы прапануем перакласці адным словам – *Beavermaster* – па аналогіі з вядомым *Ravenmaster*, які наглядае за крукамі ў Лонданскім Таўэры.

Адна з адметнасцей твора – шматлікія параўнанні (больш за 40). Несумненна, менавіта даслоўны пераклад найбольш дакладна перадае мову аўтара. Пры перадачы вобразных стылістычных сродкаў, і ў тым ліку параўнанняў, калькаванне можа ўжывацца пры ўмове, што ствараецца яркі вобраз, зразумелы для англійскамоўнага чытача. На наш погляд, шэраг параўнанняў з тэксту можна перакласці даслоўна, напрыклад, *жыццё кароткае, як захад* – *life is as short as a sunset*; *вада была белая, як трунак забыцця* – *the water was white like a beverage of oblivion*; *нястрыманы, як навальніца, рогат* – *laughter as unrestrainable as a thunderstorm*; *немінуца, як лёс, набліжаўся пірацкі карабель* – *a pirate ship was approaching them as inevitably as fate*; *слабы, як камар пасярод варожага мора* – *as weak as a mosquito amidst a hostile sea*; *паскакаў так, нібы за ім гналіся падатныя начальнікі* – *broke into a gallop as if pursued by tax collectors* і інш.

Аднак некаторыя параўнанні маюць нацыянальную афарбоўку, якую, з аднаго боку, трэба абязвакова перадаць пры перакладзе для захавання каларыту мовы аўтара, і якая, з другога боку, можа быць незразумелай для англійскамоўных чытачоў. У такіх выпадках тэарэтычна існуе мажлівасць падбору функцыянальных аналагаў, напрыклад, у параўнанні *як Дняпро п’е Друць* назвы беларускіх рэк можна замяніць на назвы англійскіх *as the Thames drinks the Kennet*. Такое параўнанне будзе добра зразумела брытанцам, але адразу паўстае пытанне, ці праводзіць такую адаптацыю менавіта

для брытанскага чытача або для амерыканскага, аўстралійскага і г.д. Аднак, галоўнае, што замена на аналагі ў дадзеным прыкладзе вядзе за сабой неабходнасць далейшых замен – услед за заменаю *the Dnieper* на *the Thames* трэба было б мяняць і назвы гарадоў, і імёны персанажаў. Такім чынам, у вузкім кантэксце ўжыванне функцыянальных аналагаў магчыма, аднак у шырокім будзе неадэкватным. Такая прагматычная адаптацыя магла б быць прымальнай у тэксце навукова-папулярнага стылю, аднак ніяк не ў мастацкім творы.

У дадзеным выпадку праблему прагматычнай адаптацыі можна вырашыць іншым шляхам – спалучэннем калькавання і кароткіх дабаўленняў, якія б выконвалі функцыю паясненняў, напрыклад, як *Дняпро п'е Друць* можна перакласці не даслоўна *as the Dnieper drinks the Drut*, а *as the (river) Dnieper drinks the waters of the Drut*.

Беларуская геаграфічная назва ўжываецца аўтарам і ў параўнанні *пляскаты*, як *пінскае балота*. *Пляскаты* ў дачыненні да берага можна перакласці, як *flat*. З шэрагу адпаведнікаў слову *балота* – *bog, swamp, marsh, swampland, marshland* – мы разглядаем, у першую чаргу, *swampland* і *marshland*, таму што частка *-land* мае значэнне ‘тэрыторыя’, ‘абшар’, такім чынам перадае, што на ўвазе маецца не асобнае балота, а цэлы балотны масіў. Мы прапануем перадаць параўнанне як *as flat as Pinsk* marshland*. *Пінск* суправаджаем сноскай *a Belarusian city in the region of extensive marshlands*.

Параўнанне *ханілі, як сом гарачай кашы?! таксама* выглядае для нас як параўнанне з нацыянальнай афарбоўкай па прычыне ўжывання слова *каша*. Мы лічым, што ў гэтым выпадку пры перакладзе можа ўжывацца калькаванне *got it like a wels catfish got hot porridge?! таму што сом – wels catfish – водзіцца ў Брытаніі і там вядомы, а каша, хаця значна больш распаўсюджана ў нас, мае прамы адпаведнік у англійскай мове – porridge*. Незразумелай будзе толькі сувязь паміж сомам і кашай, таму дадзім гэтаму параўнанню паясненне ў канцы старонкі: *In the past hot porridge was used as a bait for wels catfish. A wels catfish swallowed a pot of porridge, hot porridge spread all over his stomach causing great pain, the fish swam to the surface where it was killed by fishers*. Такі спосаб лоўлі апісваецца, між іншым, у рускіх і ўкраінскіх крыніцах, прысвечаных рыбнай лоўлі, узгадваецца ў творы М. Горкага «Жыццё Кліма Самгіна». Жорсткасць метаду можна ў пэўнай ступені растлумачыць традыцыйна негатыўным вобразам сома як гіганцкай пачвары, якая нішчыць гусей і качак, а таксама можа зацягнуць у глыбіню чалавека ці нават мядзведзя.

Асобная катэгорыя параўнанняў – параўнанні, у склад якіх уваходзяць імёны людзей, напрыклад, як *у час князя Вячкі, калі трыста хлопцаў на ладзях наваявалі і разрабавалі ледзь не ўвесь захад балтыйскага ўзбярэжжа; ездзіў, пёс касароты, як Мамай; падлюгі накіталі нясвіжскага Радзівіла, старобінскага Слуцкага або паланецкіх ці менскіх Хадкевічаў*. Тэарэтычна ў гэтых выпадках было б адэкватным калькаванне, таму што значэнне параўнанняў зразумелае чытачу: у першым прыкладзе непасрэдна апісваецца, што адбылося ў час князя Вячкі, у другім *Мамай* характарызуецца лаянкай *пёс касароты*, а ў трэцім гістарычныя асобы называюцца *падлюгамі*.

Прымяняем калькаванне да перакладу першага параўнання: як у час князя Вячкі, калі трыста хлопцаў на ладдзях паваявалі і разрабавалі ледзь не ўвесь захад балтыйскага ўзбярэжжя – *as in times of prince Vyachko**, when three hundred guys on boats conquered and robbed nearly the entire west coast of the Baltic Sea. Уласнае імя суправаджаем паясненнем гістарычна-храналагічнага зместу, якое выносім у зноску: *Vyachko of Koknese (1175/1180-1224) – the ruler of the Principality of Koknese in present-day Latvia, who fought against the expansionism of the Livonian Knights*.

Пры перакладзе параўнання *ездзіў, нёс касароты*, як *Мамай* поўнае калькаванне немагчыма, таму што выраз *нёс касароты* не мае прамога адпаведніка ў англійскай мове. Заменім яго іншай лаянкай, роўнай па экспрэсіўнасці зыходнай, нават з захаваннем вобраза сабакі – *dirty dog, he rode like Mamai**. У зноскы тлумачым уласнае імя: *Mamai (1335–1380) – a powerful military commander of the Golden Horde*.

У параўнанні *падлюгі накшталт нясвіжскага Радзівіла, старобінскага Слуцкага або паланецкіх ці менскіх Хадкевічаў* слова *падлюгі* перадаем як *skunks* (яно адпавядае не толькі па значэнні, але і стылістычна, у адрозненні ад літаратурнага *villain*). Для захавання норм мовы перакладу ў першай частцы выразу дабаўляем слова *prince* – *prince Radziwill of Nesvizh*. Пераклад другой часткі (*старобінскі Слуцкі*) аналагічнай канструкцыяй (*prince Slutski of Starobin*) немагчымы; хоць гэтыя фрагменты выглядаюць аднолькава ў беларускай мове, яны маюць рознае значэнне. Па-першае, калі Нясвіж быў цэнтрам уладанняў – Нясвіжскай ардынацыі, Старобін такой функцыі ніколі не выконваў. Старобінскага княства не існавала, Старобін уваходзіў у склад Слуцкага княства, таму ў арыгінале адзначаецца факт валодання Старобіным князем Слуцкам. Па-другое, Радзівіл – гэта прозвішча, Слуцкі – не, таму што Слуцкам валодалі Алелькавічы. Таму мы прапануем апушчэнне назвы *Старобін* пры перакладзе – *prince of Slutsk*. У наступнай частцы параўнання прозвішча магнатаў *Хадкевічаў* ужываецца ў форме множнага ліку, можа перадавацца як *the Khadkeviches* і дабаўлення пры перакладзе не патрабуе. Такім чынам, мы прапануем варыянт перакладу *skunks like prince Radziwill of Nesvizh, prince of Slutsk, the Khadkeviches of Polatsk or Mensk*.

Што датычыцца аўтарскай характарыстыкі *падлюгі*, можна выказаць здагадку, што ў другой частцы параўнання маецца на ўвазе князь слуцкі і капільскі Міхаіл Алелькавіч (1425–1481) – арганізатар змовы супраць Вялікага князя літоўскага, адзін з варыянтаў якой прадугледжваў перадачу ўсходняй часткі ВКЛ пад пратэктарат Масквы. Змова была раскрыта, Міхаіл Алелькавіч быў абвінавачаны ў дзяржаўнай здрадзе і пакараны смерцю. Аднак зрабіць дакладнае паясненне ў дачыненні да *падлюг* складана: невядома, якія менавіта Радзівіл, Слуцкі і Хадкевічы ўзгадваюцца пісьменнікам.

У шэрагу параўнанняў узгадваюцца вельмі значныя для нашай краіны гістарычныя падзеі, якія не будуць вядомы англійскамоўнаму чытачу. Мы лічым неабходным суправадзіць калькаванне паясненнямі перакладчыка, напрыклад, як *Ракута і Койдан пад Крутагор'ем, латнікі стаялі пасярэдзіне*

поля – like Rakuta and Kaidan at Krutogorye*, the warriors stood in the middle of the field (A legendary battle at Krutogorye, now Dzyarzhynsk, a city in Minsk region, in 1240 stopped the Tatar-Mongol invasion of modern Belarusian lands. The Tatar-Mongol troops were headed by khan Kaidan, belarusian troops – by voivode Rakuta). Звернем увагу на пераклад у нашым кантэксце слова *латнік*. Прамы пераклад *knight* немагчымы па той прычыне, што адно са значэнняў *knight* у англійскай мове – ‘шахматны конь’. Аднак у арыгінале параўнанне адносіцца да пешак – па шахматных правілах у пачатку гульні толькі яны могуць зрабіць *два крокі наперад*. Таму ў нашым кантэксце мы прымяняем генералізацыю і ўжываем варыянт *warrior* – ён адэкватна спалучаецца з імёнамі Ракуты і Койдана, а таксама з фігурамі на шахматнай дошцы, таму што пешкі сапраўды рабіліся ў форме воінаў.

Разгледзім таксама перадачу параўнання як *крыжацкае мора на тры сотні вояў князя Давіда*, як *асманы на Косавым полі*, як *рыцары на Белай Гары*, *рухаліся воі Смерці*. Пры перакладзе фрагмента як *крыжацкае мора на тры сотні вояў князя Давіда* неабходна прымяніць канкрэтызацыю: замест прамога адпаведніка слову *крыжакі* – *crusaders* – мы ўжываем варыянт *Teutonic Knights*, таму што менавіта ў такой форме *крыжакі* ўзгадваюцца ў гэтым кантэксце ў англійскамоўных крыніцах. Такім чынам, пераклад выглядае як *like a sea of Teutonic Knights against three hundred warriors of prince David**. Уласнае імя *David* паясняем: *David, killed in 1326, was a castellan of Hrodna and one of the most famous military commanders of Gediminas, Grand Duke of Lithuania*. Дзве наступныя часткі перакладаем даслоўна: як *асманы на Косавым полі* – *like Ottomans on the Kosovo field*; як *рыцары на Белай Гары* – *like knights at White Mountain*. У зносках даем адпаведныя паясненні пра час, удзельнікаў і вынікі ўзгаданых бітв; такія паясненні, дарэчы, даюцца і ў беларускамоўным выданні аповесці. Пры перадачы фрагмента *рухаліся воі Смерці* – *warriors of Death advanced* – звяртаемся да канкрэтызацыі: прамы адпаведнік слову *рухаліся* – *moved* – замяняем на больш вузкі па значэнні *advanced*. Варыянт *advanced* значыць ‘ішлі наперад’, а не ўвогуле ‘рухаліся’ у розныя бакі; на нашу думку, гэта важна перадаць, таму што менавіта ў выніку набліжэння вояў Смерці *Выліваха адчуў, што ніхто ніколі не можа выйграць у сілы, якая сядзела насупраць*. Такім чынам, перадаем параўнанне як *like a sea of Teutonic Knights against three hundred warriors of prince David, like Ottomans on the Kosovo field, like knights at White Mountain warriors of Death advanced*.

Яшчэ адна адметнасць аповесці «Ладдзя Роспачы» – вялікая колькасць інтэрнацыянальных і псеўдаінтэрнацыянальных слоў. Памер аповесці складае 11404 словы. Шляхам суцэльнай выбаркі намі вылучана 104 словы, якія падобны па форме ў беларускай і англійскай мовах, з іх 87 назоўнікаў, 11 прыметнікаў і 6 дзеясловаў, што склала, адпаведна, 84 %, 10 % і 6 %.

Са 104 вылучаных слоў з падобнай формай 55 (53 %) інтэрнацыянальныя – у беларускай і англійскай мовах яны супадаюць і па форме, і па значэнні. Такая доля інтэрнацыянальных слоў з’яўляецца даволі цікавай, бо ў літаратуры па перакладзе яна традыцыйна акрэсліваецца ў 5–10 % ад агульнай лічбы слоў з падобнай формай.

Вялікую долю інтэрнацыянальных слоў у аповесці ў пэўнай ступені можна растлумачыць тым, што пісьменнік даволі часта ўжывае, па-першае, словы грэцкага і лацінскага паходжання (*дыдактыка/didactics*, *маральнасць/morality*, *халера/cholera*, *ерась/heresy*, *апостал/apostle*), а па-другое, словы, якія ўказваюць на нацыянальнасць і ў розных мовах традыцыйна маюць падобную форму (*беларускі/Belarusian*, *турэцкі/Turkish*, *грэцкі/Greek*, *багемец/Bohemian*).

49 слоў (47 %) – псеўдаінтэрнацыянальныя словы, якія маюць цалкам або часткова несупадаючыя значэнні. 7 псеўдаінтэрнацыянальных слоў (14 %) не супадаюць па значэннях цалкам (*герб/herb*, *мур/moor*); 42 словы (86 %) не супадаюць часткова, напрыклад, *дошка/desk* (у англійскай мове не толькі ‘дошка’, але і ‘палуба’, ‘парта’), *біскуп/bishop* (не толькі ‘біскуп’, але і ‘слон’ у шахматах).

Адметным з’яўляецца факт, што 19 слоў са 104 (18 % ад агульнай лічбы разгледжаных адзінак) знаходзяць у англійскай мове пары інтэрнацыянальных і псеўдаінтэрнацыянальных слоў там, дзе гэтага няма ў рускай. Прыкладамі могуць служыць такія пары слоў, як *водар/odour*, *стырно/steer*, *рабаваць/rob*, *тураваць/tour*, *гонар/honour*, *лямант/lament*, *рушаць/rush*, *варты/worthy*, *воцат/acetum*, *багна/bog*, *парцалан/porcelain*, *палац/palace*. На наш погляд, гэта сведчыць пра большую блізкасць беларускай мовы ў параўнанні з рускай да заходнееўрапейскіх моў.

І ўрэшце звернем увагу на перадачу слова *ладдзя* з назвы твора. У гэтым аповесці аўтар ўжывае гэта слова ў двух значэннях – ‘лодка’ і ‘шахматная фігура’. У англійскай мове няма слова, якое мела б два гэтыя значэнні. Англійскі адпаведнік слова *ладдзя* у першым значэнні – *boat*, у другім – *castle* або *rook*. Традыцыйны пераклад назвы аповесці – *The Boat of Despair* – перадае толькі адно значэнне слова *ладдзя* – ‘лодка’.

Такім чынам, аповесць Уладзіміра Караткевіча «Ладдзя Роспачы» не толькі значны твор беларускай літаратуры, але і вельмі багаты і цікавы матэрыял для перакладчыцкага аналізу.

А. А. Макоўскі (Мінск)

РЭАЛІІ ТВОРАЎ Э. ХЭМІНГУЭЯ Ў ПЕРАКЛАДАХ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

Э. Хэмінгуэй займае асобае месца ў сусветнай літаратуры. Яго ўнёсак цяжка пераацаніць. Рэдка каго з аўтараў настолькі атаясамліваюць з паняццем стылю, як Э. Хэмінгуэй. Многія пісьменнікі намагаліся пераняць яго манеру пісьма, але мала каму гэта ўдалося. Крытыкі пішуць пра ўплыў стылю Хэмінгуэй на творчасць такіх аўтараў розных краін, як Джон О’Хара і Джэймс Олдрыдж, Грэм Грын і Генрых Бэль, Франка Салінас і Золтан Фабіян [1, с. 4]. Амерыканскі літаратуразнаўца В. Т. Стафард у кнізе,